

לא תירא מהם

בעניין שתי השיטות בביטחון כאמצעי להימנע מפחד

" כי תצא למלחמה על איבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי יהוה אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים. והיה כקרבתכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם. ואמר אלהים שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי יהוה אלהיכם ההלך עמכם להילחם לכם עם איביכם להושיע אתכם. (דברים כ')

הכהן מזהיר את העם היוצא למלחמה שלא יפחדו מעצמתו הצבאית של האויב העומד מולם ומנמק: כי ה' הוא שנלחם בשבילם, ואין שום אויב או כלי נשק חזק ממנו, וממילא אין חשש שינוצחו. והנה מיד לאחר מכן ניגש השוטר ואומר דברים אחרים:

ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחננו. ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו. ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה. ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו. (שם)

מספר שאלות מתעוררות לנו מעיון בפסוקים אלו. ראשית, אחרי שהובטח לעם מפי הכהן שה' הולך עמם להושיע אותם, מדוע מזהירים השטרים "פן ימות במלחמה"? האם יש חשש שימותו למרות ההבטחה? ואם אכן יש חשש שימותו, כיצד לא יפחדו? ובכלל, האם ניתן בכלל לצוות שלא לפחד? הרי פחד הוא רגש ואיך ניתן לצוות לשלוט עליו?

את סוגיה זו מבארים הרמב"ם והרמב"ן, כל אחד לפי שיטתו, וכל אחד מהם, בדרכו, נותן לנו כלים כיצד להתמודד עם פחדים וחרדות, לא רק בשעת מלחמה, אלא בכל קושי והתמודדות שאדם פוגש במהלך חייו.

פחדים רבים מלווים אותנו במהלך חייו, פחד ממלחמות, מתאונות, מפיגועים וממחלות, חשש מקשיים כלכליים, פחד מבדידות, כהורים או חרדים לעתיד ילדינו ולגורלם ועוד. חרדות אלו מעיבות על אושרנו, פוגמות בשמחת החיים שלנו ופוגעות באיכותם.

במאמר זה, ננסה לגייס את מידת הביטחון ככלי להתמודדות עם חרדות. נצעד לאורם של הרמב"ן והרמב"ם, נבחן את ההבדלים בין שתי שיטות הביטחון המקובלות בעולם המחשבה, וננסה להבין כיצד יכולות שיטות אלו לסייע לנו להתגבר על הפחד ולהפוך את חייו לרגועים יותר, מאושרים יותר.

בעוד שהרמב"ם מונה את האזהרה "לא תירא מהם" כאחת ממצוות לא תעשה, הרמב"ן חולק עליו, לדבריו לא יתכן שיש כאן איסור לפחד, שאם כן, התורה לא הייתה כותבת כמה פסוקים אחר כך "מי האיש הירא ורך הלבב". הדבר דומה לכך שיהיה כתוב בתורה איסור אכילת חזיר ומיד לאחר מכן ייכתב: "מי האיש שאכל חזיר".

לדעתו של הרמב"ן אין זה איסור, אלא הבטחה: **שלא יבטחו בזה בגבורתם לחשוב בלבם גבורים אנחנו ואנשי חיל למלחמה רק שישבו לבם אל השם ויבטחו בישועתו ויחשבו כי לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה כי רוצה ה' את יראיו את המיחלים לחסדו וכיוון ששימו בטחונם בה' שאמר להלחם לכם עם אויביכם אזי מובטח להם כי יפילם לפניכם לחרב ואמר להושיע אתכם שהם ינצלו במלחמה ולא יפקד מהם איש.**

זוהי הבטחה שאם יבטחו בביטחון מוחלט בקב"ה שיושיע אותם, הם ינצחו במלחמה, ולא יגרם להם שום נזק. ולגבי מה שכתוב "פן ימות במלחמה", פסוקים אלו מדברים על אנשים שהביטחון שלהם לא כל כך חזק, ואנשים אלה אינם כלולים בהבטחה שלא יינזקו.

סברה זו של הרמב"ן מתכתבת עם שיטתו של רבינו יונה (שכמוהו סובר גם בעל "חובת הלבבות") בהגדרת המושג ביטחון. לפי שיטה זו ביטחון פירושו להאמין, בכל מצב, שיהיה טוב. לדוגמא: אדם שהתבשר שבגופו מקננת מחלה קשה, לפי שיטה זו, אם הוא בעל ביטחון הוא יאמין שיבריא. כך גם האדם היוצא למלחמה, אם הוא מאמין בהבטחה שה' ילחם בשבילו, הוא בטוח שינצל וממילא אין הוא מפחד.

אדם שמאמין ובטוח שיהיה טוב, אינו חושש מה יהיה בעתיד. מאחר שהוא בוטח בה', הוא יודע שיהיה טוב, אסונות וצרות אינם מפחידים אותו, כי הוא בטוח שינצל מהם, ממילא אין הוא נקלע לחרדות.

הרמב"ם רואה את הסוגיה באור שונה. וכפי שהוא והרמב"ן נחלקים במקומות נוספים האם ניתן לצוות על הרגש או לא, גם כאן הוא סבור שאכן אפשר לצוות על הרגש ומדובר במצוות לא תעשה – שלא לפחד מהאויבים הבאים להילחם מולם. (ספר המצוות מצוות ל"ח ו"ח והלכות מלכים פ"ז הלכה ט"ו).

ומרחיב הרמב"ם: לא לפחד- אין הכוונה לחשוב שלא יארע לו כלום במלחמה, שהרי הכתוב בעצמו אומר "פן ימות במלחמה". כמו כן, ידוע שחייליו של דוד המלך היו כותבים גט לנשותיהם קודם צאתם למלחמה, שמא לא ישובו. על אף שדוד המלך היה בעל ביטחון גדול כפי שעולה ממצמורי התהילים שחיבר: "אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי ה' יסמכני" - היה שוכב לישון בזמן המלחמה, רגוע ובטוח שה' יעשה עמו נס, בכל זאת היה לוקח בחשבון אפשרות שחייליו ימותו במלחמה. ואם אכן קיים חשש שימותו במלחמה, כיצד לא יפחדו?

אומר הרמב"ם: **ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד**, כלומר, יחשוב בלבו, שבלי רצון ה' כל הסוסים וכלי הנשק לא יוכלו לעשות לו מאומה, ואם רצון ה' הוא שימות הרי שזה יקרה גם אם ישב בביתו בהשקט ובטח, ממילא, היציאה למלחמה אינה אמורה להיות דבר מפחיד יותר מהליכה למכולת.

נראה, שהרמב"ם סובר כשיטת בנו, המספיק לעובדי ה', בעניין הביטחון, וכפי שאומר החזון איש, עניין הביטחון הוא האמון שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאתו יתברך. כלומר אין הכרח שיהיה דווקא טוב, אלא שכל מה שקורה בעולם הכל מושג ומכוון מלמעלה. לסיכום, לפי השיטה הראשונה, המקבילה לשיטתו של הרמב"ן, ביטחון הוא להאמין שהעתיד יהיה טוב. לפי שיטה זו מובן שאין מה לפחד.

לפי השיטה השניה, שיטתו של הרמב"ם, ביטחון הוא להאמין שהכל מה'. לפי שיטה זו עדיין קשה, כיצד ידיעה זו, שאין מקרה בעולם שאינו מושג תעזור שלא לפחד, הרי גם אם אדם יודע שהמכה היא מה', המכה עדיין כואבת, הייסורים הם ייסורים.

נוכל אולי לענות על שאלה זו בעזרתו של התולדות יעקב יוסף (הובא בעלון "שיעורים בפרשת השבוע מאת הרב מנשה ישראל רייזמן", חקת תשע"ז).

התולדות מביא את קושייתו של המהרש"א על הגמרא בברכות (ס' ע"ב) "לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד", הגמרא מביאה כאסמכתא לגמרא זו את סיפורו של ר' עקיבא שכאשר הלך בדרך והגיע לעיר אחת ותושביה סירבו לארחו, אמר לעצמו: "כל מה דעביד רחמנא לטב

עביד"; הלך רבי עקיבא ונשכב לישון בשדות. היו עמו תרנגולת, חמור ונר. באה רוח וכיבתה את הנר, וחתול שאכל את התרנגול, ואריה שטרף את החמור. רבי עקיבא הגיב "כל מה שעושה הקב"ה - לטובה". באותו לילה בא גדוד רומאי לעיר, פשט עליה ושבה את בני העיר, ובכך הוברר לו שכל המקרים המצערים הללו - היו לטובתו. שואל המהרש"א מדוע מביאה הגמרא דווקא את סיפור זה, ולא את סיפורו של ר' נחום איש גמזו שגם הוא אמר גם זו לטובה, ומתרחץ המהרש"א שנראה שחז"ל העדיפו להביא את סיפורו של רבי עקיבא שהזכיר "רחמנא" ולא סיפורו של נחום איש גמזו שאמר רק "גם זו לטובה" ולא הזכיר שהכל משמיים.

מקשה על כך ה"תולדות", וכי יש מקום להניח שנחום איש גמזו לא התכוון שהכל משמיים, והלא כל מה שאמר "גם זו לטובה", הוא מרוב בטחון בקב"ה, שהכל בידו, ואם כן מה חסר בלשון זו? קושיא נוספת מקשה בעל התולדות על נחום איש גמזו עצמו: אם ילך אדם וישאל רב אם מותר לו ללכת אל הקיסר עם ארגז מלא עפר, ברור לנו מה תהיה התשובה... כיצד הוא מסכן את עצמו, והרי אין סומכים על הנס?

ומסביר התולדות: בסיפוריהם של ר' עקיבא ונחום איש גמזו נוכל למצוא ביטוי לשתי השיטות השונות המקובלות בין גדולי המוסר בעניין הביטחון.

ר' עקיבא נוהג כפי שיטתם של הרמב"ן ורבינו יונה, הוא רואה במקרה שארע לו דבר רע, אנשי העיר שסירבו לארחו, הרוח, החתול והאריה, הם לא מתנה, הם צרות, אך הוא מאמין, שאחריתה של הצרה תהיה טובה, כפי שאכן קרה. כלומר יש רע בעולם, יש צרות, אך בגודל בטחונו הוא מאמין שהרע יתהפך לטובה.

ראיה לשיטה זו, נוכל ללמוד ממאמר חז"ל: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה". לכאורה, לפי מאמר זה, כשקורה לאדם צרה היה עליו לברך "ברוך הטוב והמיטיב" ולא מצינו כן, אלא יש ברכה מיוחדת שמברכים על דברים רעים: "ברוך דיין האמת", משום שאכן מכירים בכך שיש צרות, אך מאמינים ובטוחים שתכליתן של הצרות להיטיב עמנו בהמשך.

נחום איש גמזו, לעומת זאת, שסובר כפי שיטתם של הרמב"ם והמספיק, אינו בטוח שלא תקרה לו צרה, אלא הוא מאמין שכל מה שנעשה בעולם מכוון משמיים, ומכיוון שהקב"ה הוא תכלית הטוב, אין רע יורד מלמעלה. כל מה שד' עושה- גם דבר שנראה כרע- הכל הוא טוב. לכן נחום איש גמזו יכול ללכת עם ארגז עפר לקיסר, משום שהוא לא רואה בכך צרה, מבחינתו עפר או יהלומים זה היינו הך, מה שה' עושה הכל הוא טוב מוחלט, ואם ה' שם לו עכשיו עפר בתיבה אז זה אומר שזה הדבר הכי טוב שיכול לקרות. נחום איש גמזו גם לא יברך הגומל, הוא לא ראה כאן צרה, והוא לא רואה כאן נס.

(אמנם הגמרא מעדיפה את שיטתו של ר' עקיבא, משום שכשאדם חש בצרה, הוא מתפלל ביתר שאת, מלב נשבר, מה שאין כן כשאינו רואה רע בצרה שקורית לו.)

אם כן, לפי שיטת הרמב"ם, אדם היוצא למלחמה אינו מפחד מהמלחמה, לא משום שהוא חושב שלא יקרה לו כלום, אלא משום שהוא יודע שמה שיקרה לו, יהיה טוב בשבילו.

וברוח זו באר הרבי מליובאוויטש את עניין הגאולה: המילה גאולה מורכבת מהמילה גולה + האות א'. כאשר אדם מכניס לתוך הגולה את א' - את האמונה באלופו של עולם, כאשר אדם יודע בידיעה ברורה שגם הגלות היא מלמעלה, וה' נמצא עמו בגלות, אזי הגלות עצמה הופכת להיות גאולה. כלומר, הגלות איננה רק דבר רע, ייסורים שמוכרחים לעבור בדרך לגאולה, אלא דבר טוב לכשעצמו.

וכשהלב מתחזק באמונה זו, שגם מאחורי הדברים הקשים עומד אבא רחום שחפץ להיטיב, שהסבל והייסורים הם בעצם טוב שהתחפש לרע, אין בו עוד מקום לפחד ודאגה. אם כן, לפי שיטה זו,

שליטה על רגש זה של פחד, תתאפשר כשנשנה את נקודת המבט שלנו על הצרות שפוגשות אותנו, כשנכניס למחשבתנו שהסבל שאנו עוברים הוא דבר שבא להיטיב עמנו, ושינוי בחשיבה, מוביל כידוע גם לשינוי ברגש.

דוגמא נוספת שמבהירה גישה זו שמעתי מר' שלום מרדכי רובשקין, שנידון ל-27 שנות מאסר בארה"ב ושוחרר כעבור 8 שנים באורח נסי שהרעיש את כל ריכוזי היהדות החרדית בארץ ובעולם. וכך הוא מספר: שבע פעמים היה אסור הריי"צ ע"י הקומוניסטים ברוסיה, באחת הפעמים ישב מולו החוקר ואיים עליו עם אקדח באמרו: כלי זה כבר גרם להרבה אנשים לדבר. אמר לו הרבי: מה'צעצוע' הזה מפחד רק מי שיש לו עולם אחד ושני אלוהים, אולם מי שיש לו אלוקים אחד ושני עולמות, אינו חושש מכלי זה.

את תגובתו של הרבי ניתן לחלק לשני חלקים: בחלק אחד הוא מדבר על עולם אחד מול שני עולמות, וכאן ברור כיצד זה מונע את הפחד, מי שיש לו עולם אחד מפחד מהמוות, כי ברגע שהוא מת, הכל נגמר מבחינתו. אולם מי שיש לו שני עולמות אין לו מה לפחד מהמוות, הסיפור לא נגמר כאן, כשהעולם הזה נגמר, העולם הבא מתחיל, מוות בשבילו הוא רק מעבר מעולם אחד למשנהו.

אולם לגבי העניין השני, של מי שמאמין באלו-ק אחד, כיצד זה עוזר שלא לפחד? וההסבר הוא: יש אנשים שמאמינים שיש בעולם מספר כוחות ששולטים בו, יש כוח הטוב, החיובי, שממנו באים הדברים הטובים על האדם, ומנגד יש כוחות שליליים, כוח הרע, שמשפיע אסונות וצרות. כשקורה לאדם כזה מקרה, הוא אינו יודע מטעם איזה כוח בא אליו המקרה הזה, מכוח הטוב או מכוח הרע, הוא חושש שמא זה מקרה שבא להרע לו, והוא מפחד. אבל אדם שיש לו רק א-ל אחד, הוא מאמין ויודע שיש רק כוח אחד ששליט ופועל בעולם, וכל מה שקורה בעולם מגיע ממנו, וממנו יוצא רק טוב, ממילא כל דבר שקורה לו הוא לטובתו, ואין מה לפחד.

ואכן, ר' שלום מרדכי בעצמו הווה דוגמא חיה לאדם שיש לו א-ל אחד, וכפי שסיפר, שפעמים רבות בעת שהותו בכלא חש שהוא עומד לאבד את בטחונו. לדוגמא, כשבשיחות הטלפון המועטות שהורשה לשוחח עם בני ביתו, ושמע מהם חדשות, כיצד פלוני התחתן, לאלמוני נולדו ילדים, זה עבר דירה לארץ ישראל והוא קיבל משרה חדשה, והוא חשב לעצמו: מה חדש אצלו? מה התקדם אתו? שום דבר. הוא יושב בכלא, וזהו העתיד המצפה לו בעשרים השנים הקרובות. ברגעים כאלו, כך סיפר, היה קרוב ליפול ברוחו, אך התחזק באמונה שהיכן שהוא נמצא זהו רצון ה', ואם ה' שם אותו כרגע בכלא, זהו המקום שהכי טוב בשבילו. ואכן, העידו אנשים שביקרו אותו בכלאו, שתמיד ראו אותו עם חיוך על הפנים, ולא ניכרה עליו שום דאגה או עצבות.

לסיום, ישנו שיר ידוע שהתפרסם בשנים האחרונות בשם "ריבון העולמים ידעתי", שיר זה לקוח מתפילתו של ר' מאיר מאפטא בעל ה"אור לשמיים". לתפילה זו יש המשך, ידוע פחות: "וינעם לי כל אשר תעשה עמדי". דרך העולם היא לבקש מדי שיעשה עמי מה שנעים לי, אך אדם שמאמין שכל מה שה' עושה הוא לטובתו, מבקש שיהיה לו נעים מה שיעשה עמו. ומי שחש שכל מה שה' עושה עמו הוא טוב ונעים לו, אין מאושר ממנו.